

สภาวะทางเพศของผู้สูงอายุในสังคมไทย

Sexual Well-being among Thai Older Person

เขมิกา ยามะรัต* อุมภรณ์ ภัทราวาณิช** และมนทกานต์ เชื่อมชิต***

บทคัดย่อ

สัดส่วนผู้สูงอายุไทยได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา สภาวะทางเพศเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญสำหรับคุณภาพชีวิตและผู้สูงอายุ คนไทยมักเชื่อว่าเรื่องเพศหรือความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะทางเพศเป็นเรื่องของประชากรวัยเจริญพันธุ์หรือคนหนุ่มสาวเท่านั้น วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้เพื่อศึกษาความพึงพอใจในเรื่องเพศและเพศสัมพันธ์ของผู้สูงอายุ รวมทั้งศึกษาเรื่องความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล (unmet needs) ของผู้สูงอายุ โดยเก็บข้อมูลทั้งหญิงและชายอายุระหว่าง 50-79 ปี ในจังหวัดนครราชสีมา ลิงห์บุรี และปทุมธานี ซึ่งเป็นการสำรวจโดยใช้แบบสัมภาษณ์สอบถามผู้สูงอายุจำนวน 1,019 คน ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม พ.ศ. 2555 ผลการศึกษาคือหญิงร้อยละ 68 ชายร้อยละ 32 ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในเรื่องเพศลดลงเมื่ออายุมากขึ้นทั้งหญิงและชาย ความพึงพอใจด้านเพศสัมพันธ์ในกลุ่มคนมีคู่นั้น ชายมีความพอใจสูงกว่าหญิง หากเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในอดีตแล้ว คนไม่มีคู่มิมีความพึงพอใจสูงกว่าคนมีคู่ หญิงมีคู่ยังคงมีการร่วมเพศในช่วงหนึ่งปีที่ผ่านมาร้อยละ 53.6 ในขณะที่ชายร้อยละ 64.2 อย่างไรก็ตาม กิจกรรมทางเพศได้ลดลงตามอายุที่มากขึ้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการการปฏิบัติที่อ่อนโยน การกอดสัมผัสที่แสดงความรัก คำพูดที่หวานหู หญิงมีคู่หนึ่งในสี่ไม่มีความต้องการทางเพศแต่ต้องมีเพศสัมพันธ์หรือร่วมเพศ ในขณะที่ชายมีคู่อ้อยละ 13 มีความต้องการทางเพศแต่ไม่มีการร่วมเพศ ผลการศึกษานี้เสนอแนะให้มีการสื่อสารระหว่างคู่ รวมทั้งการให้ความรู้ความเข้าใจแก่สังคมเพื่อสภาวะทางเพศของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: ความเชื่อเรื่องเพศ สภาวะทางเพศ เพศของผู้สูงอายุ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

*** นักวิจัย วิทยาลัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

The promotion of quality of life for the elderly in Thailand has increased significantly in the last few decades, and sexual health is one dimension of well-being. Thais believe that sexual relations and sexual feelings are more appropriate for persons during their reproductive years than other age groups. The objective of this study was to explore sexual satisfaction and unmet sexual needs among senior persons in Thailand. This study collected data by personal interviews with men and women age 50-79 years residing in Nakhon Ratchasima, Singburi and Pathum Thani Provinces in 2012. The sample included 1,019 persons, 68% women and 32% men. Both elderly women and men experienced lower sexual satisfaction as age increased. Married men reported higher sexual satisfaction than married women, while sexual satisfaction among single people was higher than married people when compared to past experience. Fully 54% of women and 64% of men were sexually active in the year prior to the interview. The vast majority of respondents derived satisfaction by using loving and polite communication as well as hugging and kissing. However one-fourth of married women reported that there were times when they did not want to have sex, but had to. A minority (13%) of single, elderly males reported unmet sexual need. The results of this study suggest that sexual literacy and communication between partners should be promoted to enhance sexual well-being of the elderly.

Keywords: sexuality myths, beliefs, sexual well-being, elderly sexuality

ความเป็นมาและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

เป็นที่ทราบกันดีว่าในปัจจุบันสัดส่วนผู้สูงอายุในสังคมไทยกำลังเพิ่มขึ้น และในอนาคต 10 ปีข้างหน้า ประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นสองเท่าของปัจจุบัน (Knodel, Chayovan, & Prochubmoh, 2011) จากผลที่ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น มีความเป็นไปได้ที่ผู้สูงอายุทั้งที่เป็นโสดและมีคู่ต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาพกาย สุขภาพจิต รวมทั้งสุขภาพทางเพศซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณภาพชีวิตผู้สูงวัย

ความเป็นหญิงและชาย (Gender) รวมทั้งเพศวิถี (sexuality) หรือวิถีปฏิบัติทางเพศเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตของคนเราในทุกช่วงวัยและสัมพันธ์กับความสุขทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม เรื่องเพศถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในตนเอง คุณภาพชีวิต บุคลิกภาพ ความเป็นตัวตนของบุคคล นอกเหนือจากเรื่องรสนิยมและพฤติกรรมทางเพศแล้ว เพศวิถี หมายถึงความต้องการความรักและความอบอุ่น ถือเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ แม้เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุแล้วก็ตาม แต่การแสดงออกในเรื่องเพศวิถีอาจแตกต่างกันออกไปเนื่องจากอายุที่มากขึ้น โดยมีบรรทัดฐานของสังคมเป็นตัวกำหนด

สุขภาพทางเพศเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่สำคัญ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะเป็นเพศใด อายุเท่าใด และสถานภาพสมรสเป็นเช่นไร ความเชื่ออย่างเดิมๆ ของคนไทยมองว่าความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเรื่องของคนหนุ่มสาวที่ยังอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ ไม่ใช่เรื่องของผู้สูงอายุที่พ้นวัยเจริญพันธุ์แล้ว อย่างไรก็ตาม มีการศึกษาหลายชิ้นที่พบว่า แม้ความสัมพันธ์ทางเพศในผู้สูงอายุลดถอยลงอันเนื่องมาจากสุขภาพกายที่ไม่แข็งแรงเหมือนคนหนุ่มสาว แต่ชีวิตคู่ของผู้สูงอายุก็ยังดำเนินต่อไป ยังคงมีความต้องการทางเพศ และมีกิจกรรมทางเพศอยู่ รวมถึงคำพูดที่ชวนฟัง ความผูกพันในคู่ของตนเอง การพึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งการเปิดใจต่อกันในเรื่องความต้องการทางเพศหรือการสนองตอบทางเพศก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่ ทั้งนี้เพื่อทำให้มีความมั่นคงของชีวิตสมรสเมื่อสูงวัย (ปรีดา, 2552; ศศิพัฒน์, 2552; บรรลุ และคณะ, 2532; เขมิกา และคณะ, 2543; นภาพร และจอร์น, 2545)

เพศสัมพันธ์เป็นยาอายุวัฒนะของมนุษย์ที่จะทำให้เกิดความสุข สงบ และสันติในครอบครัว ทำให้มีชีวิตชีวาและมีอายุยืนยาว (พงษ์ศักดิ์, 2548) แม้ร่างกายถดถอย ทำให้สมรรถภาพทางเพศและระบบการทำงานต่างๆ ของร่างกายเสื่อมลง ชีวิตคู่ของผู้สูงวัยก็จำเป็นต้องดำเนินต่อไป แม้ไม่มีการร่วมเพศ สัมพันธภาพทางเพศก็อาจเปลี่ยนรูปไปเป็นการพึ่งพาอาศัยกัน การดูแลเอาใจใส่ การเติมใจให้กันและกัน รวมทั้งการเปิดใจต่อกันว่ามีความต้องการทางเพศอย่างไร ควรมีการตอบสนองแบบใด เพื่อให้มีความมั่นคงของชีวิตสมรสเมื่อสูงวัย (ปรีดา, 2552) ดังนั้น การศึกษาเรื่องสุขภาพทางเพศ รวมทั้งสถานการณ์ที่เกี่ยวกับสัมพันธภาพทางเพศและการมีเพศสัมพันธ์ของผู้สูงวัยจึงมีความสำคัญและจำเป็น

คำจำกัดความที่เกี่ยวข้อง

สุขภาพทางเพศ (Sexual Health and Well-Being) หมายถึงองค์รวมของสุขภาพกาย ใจ จิตวิญญาณ/สติปัญญา และสังคมที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถี ที่ช่วยให้มีชีวิตที่มีความสุข มีศักยภาพในการพัฒนาบุคลิกภาพ การสื่อสาร และความรัก โดยมีพื้นฐานของสิทธิทางเพศที่จะรับรู้ข่าวสารและการมีความสุข ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้านคือ (1) สามารถมีความสุข ความรื่นรมย์ และควบคุมพฤติกรรมทางเพศได้ตาม

ที่ตนพอใจ บนพื้นฐานของจริยธรรมทางสังคมและบุคคล (2) มีอิสระจากความกลัว ความละอาย ความรู้สึกผิด ความเชื่อผิดๆ ความกดดันต่างๆ ที่จะตอบสนองต่อความสัมพันธ์ทางเพศ และปราศจากโรคต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อหน้าที่ทางเพศของร่างกายและสุขภาพทางเพศ (WHO, 2017; Mace, Bannerman, & Burton, 1974) สำหรับการศึกษาที่ครอบคลุมเพียงเรื่องความพึงพอใจทางเพศ การร่วมเพศ และความต้องการทางเพศที่ไม่ล้นฤทธิ์ผลเท่านั้น

เพศสัมพันธ์ (Sexual relation) หมายถึง การมีสัมพันธ์ภาพทางเพศระหว่างบุคคล ซึ่งมักมีอารมณ์ความรู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความรัก ความห่วงใย ความใกล้ชิด ความเสนาหา หรือความรู้สึกต้องการทางเพศ ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเพศได้ เช่น การสัมผัส กอด จูบ และหรือร่วมเพศ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เพศสัมพันธ์อาจเป็นเพียงกิจกรรมทางเพศที่เกิดขึ้นโดยไม่มีความรู้สึกผูกพันเข้ามาเกี่ยวข้องก็ได้ เช่น การมีเพศสัมพันธ์กับผู้ให้บริการทางเพศ สัมพันธ์ภาพทางเพศและเพศสัมพันธ์อาจไม่มีการร่วมเพศก็ได้

เพศวิถี (Sexuality) หมายถึง มิติและรูปแบบที่หลากหลายในองค์ประกอบของเพศวิถี ซึ่งประกอบด้วย การให้ความหมายเรื่องเพศของปัจเจกบุคคล ความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องเพศ ความรู้สึก ความปรารถนาทางเพศ ความสุขทางเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ เพศภาวะ รสนิยมทางเพศ คู่ความสัมพันธ์ทางเพศ การให้ความหมายกับคู่ความสัมพันธ์ทางเพศในแต่ละคน ตลอดจนพฤติกรรมทางเพศ เพศวิถีถูกกำหนดขึ้นภายใต้บริบทสังคมเฉพาะ บทบาทเพศ ปัจจัยทางชีววิทยา และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (WHO, 2002)

แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศของผู้สูงอายุ

(1) เรื่องเพศของผู้สูงอายุเป็นเรื่องต้องห้าม หรือเป็น Taboos ความเชื่อนี้มีอยู่ในหลายๆ สังคม (Narasimham & Beard, 2013; Inelmen et al., 2012 อ้างถึงใน Hillman, 2012) กล่าวถึงความเชื่อที่ว่าเรื่องเพศของผู้สูงอายุเป็นสิ่งต้องห้าม เป็นความผิด เป็นสิ่งไม่สมควรเป็นสิ่งสกปรก และ/หรือเป็นอันตราย ฯลฯ เป็นเจตคติสำคัญที่มีผลต่อการมีกิจกรรมทางเพศของผู้สูงอายุ เป็นสาเหตุให้ผู้สูงอายุรู้สึกอึดอัดใจที่จะแสดงออกถึงความต้องการและความรู้สึกของตน รวมทั้งปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรทางการแพทย์ และทำให้เรื่องเพศของผู้สูงอายุไม่ได้รับความสนใจในวงวิชาการและสื่อมวลชน (Narasimham & Beard, 2013)

(2) เชื่อว่าผู้สูงอายุไม่มีเพศสัมพันธ์แล้ว ไม่เพียงแต่สังคมไทยเท่านั้นที่คนทั่วไปมักเชื่อว่าผู้สูงอายุไม่มีความต้องการทางเพศแล้ว แต่การศึกษาในต่างประเทศพบความเชื่อในทำนองเดียวกัน มีหลายๆ สังคมที่เชื่อว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องของคนหนุ่มสาว เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เชื่อว่าหญิงและชายสูญเสียความสามารถในการมีเพศสัมพันธ์หลังจากผ่านอายุ 50 ปีเนื่องจากสุขภาพกาย เรื่องเพศเป็นเรื่องที่น่าเบื่อเมื่อสูงอายุขึ้น (Harvard Medical School, 2009; Mroczak, Kurpas, Gronowska, Kotwas, & Karakiewicz, 2003) ซึ่งในความเป็นจริง มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ระบุว่าผู้ชายยังสามารถมีเพศสัมพันธ์หรือร่วมเพศได้ในช่วงอายุ 80 และมากกว่า 90 ปี และผู้หญิงเองก็มีแนวโน้มที่จะมีความพึงพอใจกับเพศสัมพันธ์และการร่วมเพศหากเธอมีประสบการณ์เป็นผู้ที่มีความสุขกับความสัมพันธ์ทางเพศก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ (Lindau et al., 2007; Narasimham & Beard, 2013; Waite, Laumann, Das, & Schumm, 2009 อ้างถึงใน Hillman, 2012) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต อย่างไรก็ตาม การศึกษาเหล่านี้พบว่า เพศสัมพันธ์ของผู้สูงอายุลดลงตามอายุที่มากขึ้น และหญิงมีเพศสัมพันธ์น้อยกว่าชาย (Lindau et al., 2007)

(3) **บทบาททางเพศของผู้สูงวัย (และทุกวัย) เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยสังคม** จากความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และบรรทัดฐานทางสังคม Narasimham & Beard (2013) ระบุว่า การแสดงออกทางเพศของผู้สูงวัยเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม โดยเฉพาะผู้หญิงต้องทำตามบรรทัดฐานของสังคม และจำกัดการแสดงออกความต้องการทางเพศ ผู้หญิงต้องเผชิญกับความขัดแย้งในสังคมที่คาดหวังให้มีบทบาทในฐานะภรรยา ทำตามความต้องการของสามี ตามความคาดหวังของสังคม สิ่งเหล่านี้ขัดกับตัวแบบที่เธอต้องเป็นกับความต้องการของเธอ และมักส่งผลกระทบออกมาเป็นความเจ็บป่วยในเรื่องเพศหรือความผิดปกติในเรื่องเพศ (sexual dysfunction) ความเครียด ความไม่พึงพอใจในชีวิต เป็นต้น และชายก็ต้องพยายามแสดงความสามารถทางเพศและกลายเป็นความเครียดและไม่พึงพอใจในชีวิตเช่นกัน

(4) **สุขภาพกายมีผลต่อกิจกรรมทางเพศ** การหมดประจำเดือนของผู้หญิงวัยกลางคนและสูงวัย ซึ่งทำให้ออร์โมนเอสโตรเจนลดลง ส่งผลให้เยื่อบุช่องคลอดแห้ง อักเสบ ขาดสิ่งหล่อลื่น ซึ่งมีผลต่อกิจกรรมทางเพศ สัมพันธ์และน่าจะทำให้เกิดความไม่พอใจในการมีเพศสัมพันธ์ของสามีและภรรยา (นิกร และเชมิกา, 2536) ปัญหาทางเพศของผู้สูงวัยหญิงและชายแตกต่างกัน ปัญหาที่พบบ่อยของผู้หญิงสูงวัยในต่างประเทศ ได้แก่ การขาดความสนใจในเรื่องเพศ ช่องคลอดแห้ง และไม่ถึงจุดสุดยอด เป็นต้น ของชายได้แก่ อวัยวะเพศไม่แข็งตัว และหลังเร็ว (Narasimham & Beard, 2013; Lindau et al., 2007) ซึ่งลักษณะปัญหาที่พบบ่อยคล้ายคลึงกับของไทย (Yamarat, Havanond, & Chuemchit, 2014) เช่น ผู้หญิงรู้สึกเบื่อหน่ายการร่วมเพศ แต่ไม่พบรายงานเรื่องการไม่ถึงจุดสุดยอดชัดเจน ซึ่งน่าจะเป็นเพราะวัฒนธรรมไทยที่ทำให้ผู้สูงวัยหญิงไม่ต้องการรายงานปัญหาดังกล่าว (เชมิกา และคณะ, 2543)

(5) **โครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงไป** ผู้สูงวัยที่อยู่เป็นโสดและหรือเป็นม่ายมีจำนวนและสัดส่วนสูงขึ้น ทำให้บรรทัดฐานเรื่องเพศของประชากรส่วนนี้มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไป (Narasimham & Beard, 2013) เช่น ผู้หญิงโสดหรือม่ายอาจสามารถแสดงออกถึงความต้องการทางเพศของตนเองได้มากขึ้น และเป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น

ในข้อเท็จจริงพบว่า การมีเพศสัมพันธ์นั้นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเฉพาะกับคนที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ หรือกับผู้ที่ต้องการมีบุตรเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกเพศทุกวัย รวมทั้งหลังวัยเจริญพันธุ์ การศึกษาวิจัยในประเทศไทยที่ผ่านมาทำให้ความสนใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพทั่วไป การดูแล การสนับสนุน พัฒนาโครงการและนโยบายต่างๆ เพื่อคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ ของผู้สูงอายุ ไม่นิยมศึกษาวิจัยประเด็นเรื่องเพศของผู้สูงอายุ แสดงถึงการไม่เห็นด้วยหรือต่อต้านการมีเพศสัมพันธ์ในกลุ่มผู้สูงวัย สังคมไทยมีค่านิยมและเชื่อว่าผู้สูงวัยไม่ควรสนใจหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม นักวิจัยส่วนหนึ่งยังให้ความสำคัญกับเรื่องเพศของผู้สูงวัย เช่น การศึกษาของ อภิชาติ และแคทลีน (2551) กล่าวว่า “การไม่มีการร่วมเพศของผู้สูงวัยที่สมรส” หรือ marital celibacy ในสังคมไทยนั้น ควรมีการศึกษาเพิ่มขึ้นถึงสาเหตุของความต้องการที่ขาดหายไปหรือไม่ได้รับการตอบสนอง หรือความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล (unmet need) นี้เกิดจากความไม่สอดคล้องตามธรรมชาติ สุขภาพที่ถดถอย หรือค่านิยมในสังคม ที่มาจากวัยาคติ (ageism) หรือเจตคติเชิงลบที่มีต่อผู้สูงวัย การศึกษานี้จึงสนใจในเรื่องความพึงพอใจในเรื่องเพศ ความสัมพันธ์ทางเพศ และความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผลของผู้สูงวัยหญิงและชาย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความพึงพอใจในเรื่องเพศและเพศสัมพันธ์ของผู้สูงวัยหญิง ชายที่มีคู่ และไม่มีคู่
2. เพื่อศึกษาการมีเพศสัมพันธ์/ร่วมเพศของผู้สูงวัยหญิงชายที่มีคู่และไม่มีคู่
3. เพื่อศึกษาความชุกและโครงสร้างปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการทางเพศที่ไม่ล้าสมัยผลของผู้สูงวัยหญิงชายที่มีคู่และไม่มีคู่

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูลที่น่ามาศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องสุขภาวะทางเพศของผู้สูงวัยในพื้นที่นครราชสีมา ลิงห์บุรี และปทุมธานี ซึ่งทั้ง 3 จังหวัดเป็นพื้นที่ในการทำงานของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย การสุ่มตัวอย่างของโครงการวิจัยนี้ใช้วิธี Two-stage cluster sampling technique with unit of equal size พื้นที่ที่ได้รับการสุ่มตัวอย่างใน 3 จังหวัดรวม 7 ตำบล ได้ตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 1,019 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ที่อายุระหว่าง 50-79 ปีที่สามารถสื่อสารได้ และเกณฑ์ในการคัดออก ได้แก่ ผู้ป่วยอาการหนัก ผู้ที่ไม่สามารถสื่อสารได้เนื่องจากความจำบกพร่อง สมองเสื่อม พิกการทางสมอง และผู้ป่วยจิตเวช ทั้งนี้ได้เก็บข้อมูลในปี 2555

ผลการศึกษา

ผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้เป็นหญิงมากกว่าชาย คือร้อยละ 68.3 และ 31.7 ตามลำดับ สำหรับอายุของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มอายุ 50-59 ปีและ 60-69 ปี มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือร้อยละ 36.3 และ 35.2 ส่วนกลุ่มอายุ 70-79 ปี มีเพียงร้อยละ 28.5 หากพิจารณาตามสถานภาพสมรส พบว่า ผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 67.5 เป็นผู้ที่มีคู่เพียงร้อยละ 6 ของตัวอย่างเป็นคนโสด และที่เหลืออีก 1 ใน 4 ของตัวอย่างเป็นม่าย/หย่า/แยก ในเรื่องการประเมินสุขภาพกายตนเองพบว่ามีถึงร้อยละ 52.7 ที่ประเมินตนเองว่าตนเองมีสุขภาพพอใช้หรือไม่ดีเลย โดยพบว่าผู้หญิงประเมินตนเองว่าสุขภาพพอใช้หรือไม่ดีเลยในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ชาย สำหรับด้านสุขภาพด้านจิตใจในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา ผู้หญิงและผู้ชายมีสุขภาพจิตใจใกล้เคียงกัน (21.4 คะแนน และ 22.7 คะแนน จากคะแนนเต็ม 30) การนำเสนอข้อมูลนี้เป็นการนำเสนอตารางและเนื้อหาจากหญิงก่อนชายเสมอ เนื่องจากเพศหญิงเป็นประชากรส่วนใหญ่ของผู้สูงวัย และเป็นเพศที่ได้รับผลกระทบจากสุขภาวะทางเพศรุนแรงกว่าชาย

ตาราง 1 จำนวนและร้อยละของลักษณะทางประชากร และสุขภาพ จำแนกตามเพศ

ลักษณะทางประชากร	เพศ		รวม (n=1,019)
	หญิง (n=696)	ชาย (n=323)	
อายุ			
50-54 ปี	18.0	16.1	17.4
55-59 ปี	19.7	17.3	18.9
60-64 ปี	18.8	19.5	19.0
65-69 ปี	15.4	18.0	16.2
70-74 ปี	16.7	16.7	16.7
75-79 ปี	11.5	12.4	11.8
สถานภาพสมรส			
มีคู่ (n=688)	57.9	88.4	67.5
โสด (ไม่เคยมีคู่) (n=61)	7.9	1.8	6.0
ม่าย/หย่า/แยก (n=270)	34.2	9.9	26.5
การประเมินสุขภาพกายตนเอง			
ดีที่สุด	4.2	2.2	3.5
ดีมาก	8.8	17.0	11.4
ดี	30.6	36.2	32.4
พอใช้	43.9	35.3	41.2
แย่มาก/ไม่ดีเลย	12.5	9.3	11.5
คะแนนเฉลี่ย (mean) สุขภาพด้านจิตใจในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา* (จากคะแนนเต็ม 30)			
คะแนนเฉลี่ย ±SD	21.4±5.2	22.7±4.5	21.8±5.0

หมายเหตุ: *คะแนนสุขภาพจิต เป็นการนำคะแนนความรู้สึกและความคิด 10 ข้อมารวมกัน (range=0-30) คือ 1. ความรู้สึกมีชีวิตชีวา 2. ความรู้สึกวิตกกังวลเกินเหตุ 3. ความรู้สึกหดหู่จนไม่มีอะไรที่จะทำให้คุณรู้สึกดีขึ้นได้ 4. ความรู้สึกใจเย็นและสงบ 5. ความรู้สึกกระฉับกระเฉง 6. ความรู้สึกท้อแท้และซึมเศร้า 7. ความรู้สึกหมดเรี่ยวแรง 8. ความรู้สึกมีความสุข 9. ความรู้สึกเหนื่อย 10. ความรู้สึกหงุดหงิด โดยแต่ละข้อคะแนนอยู่ระหว่าง 0-3 (0 = ไม่เคย, 3 = บ่อยมาก/ทุกวัน)

สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะทางเพศของผู้สูงวัยหญิงชาย ปรากฏผลการศึกษาใน 3 ด้าน ดังนี้

(1) **ความพึงพอใจทางเพศ** แยกเป็น 2 ส่วนคือ 1) ความพึงพอใจด้านเพศสัมพันธ์และการร่วมเพศ และ 2) ความพึงพอใจทางเพศเมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา และแยกวิเคราะห์ 2 กลุ่มคือ มีคู่ และไม่มีคู่ ทั้งหญิงและชาย สำหรับผู้มีคู่ได้ศึกษาทั้งสองส่วน ในขณะที่กลุ่มคนไม่มีคู่นั้นไม่มีการวิเคราะห์ด้านเพศสัมพันธ์และการร่วมเพศ แต่เป็นการศึกษาความพึงพอใจทางเพศเมื่อเปรียบเทียบกับอดีตที่ผ่านมาเท่านั้น

- **ความพึงพอใจด้านเพศสัมพันธ์และการร่วมเพศของกลุ่มที่มีคู่** การศึกษานี้พบว่าโดยเฉลี่ยหญิงมีความพึงพอใจในเรื่องของความสัมพันธ์ทางเพศและการร่วมเพศน้อยกว่าชายในทุกกลุ่มอายุ และความพึงพอใจนี้ต่ำลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับชายที่ลดต่ำลงเมื่ออายุสูงขึ้น

ตาราง 2 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจด้านเพศสัมพันธ์และการร่วมเพศระหว่างกลุ่มอายุและหญิงชาย ที่มีคู่อ (n= 687)

อายุ	หญิงมีคู่		ชายมีคู่	
	จำนวน	Mean ±SD	จำนวน	Mean ±SD
รวม	402	3.61±1.41	285	4.15±1.16
50-59	186	3.79±1.42	99	4.52±0.77
60-69	142	3.51±1.35	107	3.98±1.37
70-79	74	3.35±1.45	79	3.91±1.16

หมายเหตุ: คะแนนความพึงพอใจในเรื่องเพศสัมพันธ์และการร่วมเพศได้รับจากคำถาม 5 ข้อ คะแนนต่ำแสดงถึงความพึงพอใจต่ำ คะแนนสูงหมายถึงความพึงพอใจสูง (range=0-5) คำถาม 5 ข้อ คือ 1. ฉันหรือสามี/ภรรยาของฉันมักจะผิดหวังจากเพศสัมพันธ์ระหว่างเราเสมอๆ 2. ฉันรู้สึกว่าการสัมพันธ์ของฉันกับสามี/ภรรยาส่วนใหญ่เป็นไปได้อย่างดี 3. บ่อยครั้งที่สามี/ภรรยาของฉันมีความต้องการทางเพศต่างไปจากฉัน 4. หากต้องร่วมเพศกับสามี/ภรรยา ฉันรู้สึกลำบากใจและไม่มีความสุข 5. ฉันมีความสุขในชีวิตคู่ของฉัน แม้ว่าอายุจะมากขึ้น

- **ความพึงพอใจทางเพศเมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ชีวิตทางเพศในอดีต** โดยดูจากคำถาม 3 ข้อที่ระบุในหมายเหตุได้ตาราง 3 พบว่า หญิงมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าชายในทุกกลุ่มอายุ และผู้ที่ไม่มีคู่มิได้คะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจทางเพศเมื่อเทียบกับอดีตสูงกว่ากลุ่มที่มีคู่อทั้งหญิงและชาย สอดคล้องกับเรื่องความต้องการความสุขทางเพศ ซึ่งผู้ชายระบุว่ายังคงมีความต้องการความสุขทางเพศในปัจจุบัน และมีสัดส่วนความต้องการทางเพศสูงกว่าหญิงในทุกกลุ่มอายุ แต่สัดส่วนความต้องการทางเพศของผู้ชายลดลงตามอายุที่มากขึ้น (เขมิกา, 2556)

ตาราง 3 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจทางเพศเมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ที่ผ่านมา ระหว่างกลุ่มอายุ และสถานภาพสมรสในปัจจุบัน (คะแนนระหว่าง 0-3) (n=986)

อายุ	หญิงมีคู่		ชายมีคู่		หญิงไม่มีคู่		ชายไม่มีคู่	
	n	Mean ±SD	n	Mean ±SD	n	Mean ±SD	n	Mean ±SD
รวม	402	1.92±0.88	285	1.52±0.99	257	2.28±0.82	36	1.86±0.87
50-59	186	1.89±0.85	99	1.72±0.99	70	2.34±0.87	9	1.89±0.60
60-69	141	1.97±0.87	107	1.43±0.98	87	2.36±0.70	13	1.69±0.75
70-79	75	1.89±0.98	79	1.39±0.98	100	2.18±0.88	14	2.00±1.11

หมายเหตุ: คะแนนความพึงพอใจทางเพศที่เกิดจากการเปรียบเทียบและเสียดายอดีตที่ผ่านมาได้รับจากคำถาม 3 ข้อ คะแนนต่ำแสดงถึงความพึงพอใจต่ำ ซึ่งมีแนวโน้มว่ายังคงมีความเสียดายอดีตอยู่มาก คะแนนสูงหมายถึงความพึงพอใจสูง ซึ่งมีแนวโน้มว่ามีความเสียดายอดีตน้อย (range = 0-3) คำถาม 3 ข้อคือ 1. ฉันเสียดายความสุขทางเพศที่เคยมีในอดีต 2. ในป็นี่ฉันรู้สึกว่าชีวิตทางเพศของฉันขาดหายไปหรือไม่สมบูรณ์ 3. ฉันมีความพึงพอใจกับชีวิตคู่ตอนเป็นหนุ่มสาวมากกว่าปัจจุบัน

(2) การมีเพศสัมพันธ์

- **เพศสัมพันธ์ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา** ในกลุ่มที่มีคู่พบว่าชายที่มีคู่ 64.2% ยังมีการร่วมเพศในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา สัดส่วนนี้ลดลงตามกลุ่มอายุที่มากขึ้นทั้งหญิงและชาย (ตาราง 4)

ตาราง 4 การกระจายการมีเพศสัมพันธ์ (ร่วมเพศ) ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา (n=1,019)

กลุ่มอายุ	หญิงมีคู่			ชายมีคู่			หญิงไม่มีคู่			ชายไม่มีคู่		
	จำนวน ตัวอย่าง	มีการร่วมเพศ		จำนวน ตัวอย่าง	มีการร่วมเพศ		จำนวน ตัวอย่าง	มีการร่วมเพศ		จำนวน ตัวอย่าง	มีการร่วมเพศ	
		จำนวน	ร้อยละ		จำนวน	ร้อยละ		จำนวน	ร้อยละ		จำนวน	ร้อยละ
รวม	403	216	53.6	285	183	64.2	293	-	-	38	6	15.8
50-59	186	137	73.7	99	90	90.9	76	-	-	9	3	33.3
60-69	142	63	44.4	107	66	61.7	96	-	-	14	2	14.3
70-79	75	16	21.3	79	27	34.2	121	-	-	15	1	6.7

สำหรับกลุ่มผู้ที่เป็นโสด หรือมีสถานภาพเป็นม่าย หย่า แยก ที่ไม่มีคู่นั้น ไม่มีรายงานเลยว่าหญิงกลุ่มนี้มีการร่วมเพศในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ส่วนชายมีจำนวน 6 รายใน 32 ราย (18.8 %) ที่รายงานว่ามีการร่วมเพศในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

- **เพศสัมพันธ์ครั้งสุดท้าย** การมีเพศสัมพันธ์หรือการร่วมเพศครั้งสุดท้ายของผู้สูงอายุที่มีคู่พบว่า หญิงมีมัธยฐานที่ 1 เดือน-5 ปี 6 เดือน ในขณะที่ชายมีมัธยฐานอยู่ที่ 2 สัปดาห์-2 ปี 6 เดือน สำหรับการมีเพศสัมพันธ์ครั้งสุดท้ายของผู้สูงอายุที่ไม่มีคู่ พบว่า หญิงมีมัธยฐานที่ 8-21 ปี ในขณะที่ชายมีมัธยฐานอยู่ที่ 3 ปี 6 เดือน-14 ปี

การที่หญิงมีมัธยฐานการมีเพศสัมพันธ์ครั้งสุดท้ายสูงกว่าชายในทุกกลุ่มอายุ สอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพโดยเฉพาะในกรณีที่มีการสัมภาษณ์คู่สมรส (คนละเวลา) พบว่า ชายมักตอบเรื่องราวที่เกี่ยวกับการแสดงออกถึงความสามารถในการร่วมเพศมากกว่าข้อมูลที่ได้รับจากฝ่ายหญิง ในขณะที่หญิงมีแนวโน้มในการตอบน้อยกว่าเป็นจริงหากเปรียบเทียบคำตอบที่ได้รับจากฝ่ายชาย

ตาราง 5 ค่ามัธยฐาน (เดือน) ของเพศสัมพันธ์ที่ผ่านมาครั้งสุดท้ายนับจากวันที่เก็บข้อมูล

สถานภาพ สมรส	กลุ่ม อายุ	หญิง						ชาย						
		จำนวน	median	P ₂₅	P ₇₅	min	max	จำนวน	median	P ₂₅	P ₇₅	min	max	
มีคู่														
	50-59	158	1.0	0.5	6.0	0	228	86	0.5	0.25	1.0	0	48	
	60-69	105	10.0	1.0	60.0	0	240	85	3.0	1.0	36.0	0	252	
	70-79	52	66.0	11.5	138.0	0	360	54	30.0	2.0	72.0	0	360	
	รวม	315	3.0	1.0	48.0	0	360	225	1.0	0.5	24.0	0	360	

สถานภาพ สมรส	กลุ่ม อายุ	หญิง						ชาย						
		จำนวน	median	P ₂₅	P ₇₅	min	max	จำนวน	median	P ₂₅	P ₇₅	min	max	
ไม่มีคู่														
	50-59	27	96.0	66.0	240.0	24	360	6	42.0	10.0	120.0	0	120	
	60-69	49	240.0	120.0	360.0	36	528	7	60.0	17.5	72.0	3	84	
	70-79	55	240.0	174.0	360.0	24	624	9	168.0	24.0	180.0	11	276	
	รวม	131	240.0	114.0	306.0	24	624	22	84.0	12.0	12.0	0	276	

(3) ความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล

ความหมายของความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล (unmet sexual needs) สำหรับการศึกษานี้ หมายถึงกรณีหนึ่งกรณีใดดังต่อไปนี้คือ 1) คู่นอนต้องการมีเพศสัมพันธ์หรือร่วมเพศ ในขณะที่ตนไม่มีความรู้สึกต้องการทางเพศ และ/หรือร่วมเพศ แต่เพราะจำเป็นหรือจำยอม หรือถูกบังคับให้มีการร่วมเพศ 2) ตนต้องการร่วมเพศ แต่ไม่มีการร่วมเพศเกิดขึ้น อาจเนื่องจากเหตุผลต่างๆ เช่น ไม่มีคู่ คู่ไม่อยู่ คู่ปฏิเสธ คู่ไม่สบาย เป็นต้น

• ความชุกของความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล

ตาราง 6 แสดงกลุ่มสูงอายุนึ่งมี 4 กลุ่ม คือ 1) หญิงมีคู่หรือแต่งงานตามกลุ่มอายุ 2) ชายมีคู่หรือแต่งงานตามกลุ่มอายุ 3) หญิงโสด/ม่าย/หย่า/แยก (ไม่มีคู่) ตามกลุ่มอายุ และ 4) ชายโสด/ม่าย/หย่า/แยก (ไม่มีคู่) ตามกลุ่มอายุ ได้ถูกพิจารณาตามความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล 2 ประเภท คือ 1) ไม่มีความต้องการทางเพศแต่ต้องมีเพศสัมพันธ์หรือร่วมเพศ เนื่องมาจากจำยอมหรือถูกบังคับให้มีการร่วมเพศ และ 2) มีความต้องการทางเพศแต่ไม่มีการร่วมเพศ ทั้งสองประเภทนี้คือความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล (unmet sexual needs)

จากตาราง 6 นี้พบว่า ผู้หญิงที่มีคู่หรือแต่งงานแล้วมีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผลแบบจำเป็นหรือจำยอม หรือถูกบังคับให้มีการร่วมเพศสูงกว่ากลุ่มสูงอายุนึ่งอื่นๆ โดยเฉพาะหญิงที่มีคู่ที่อายุ 50-59 ปี และ 60-69 ปี มีสัดส่วนสูงกว่าหญิงมีคู่ที่มีอายุ 70-79 ปี

ขณะที่ชายที่โสด/ม่าย/หย่า/แยกที่ไม่มีคู่มิมีความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผลแบบที่ตนเองมีความต้องการแต่ไม่มีการร่วมเพศในสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะชายโสด/ม่าย/หย่า/แยก อายุ 50-59 ปี และ 60-69 ปี มีสัดส่วนสูงกว่าชายโสด/ม่าย/หย่า/แยก อายุ 70-79 ปี นอกจากนี้พบว่าความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผลแบบที่ตนเองมีความต้องการแต่ไม่มีการร่วมเพศในกลุ่มชายที่มีคู่/แต่งงานแล้ว ในทุกกลุ่มอายุ และมีสัดส่วนสูงขึ้นในกลุ่มอายุที่มากขึ้น

ตาราง 6 การกระจายความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผลจำแนกตามกลุ่มอายุ เพศ และสถานภาพสมรสปัจจุบัน (n=1,016)

เพศ/ สถานภาพ สมรส	อายุ	จำนวน ตัวอย่าง	ความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล					
			รวม		ไม่มีความต้องการ แต่มีเพศสัมพันธ์		มีความต้องการ แต่ไม่มีเพศสัมพันธ์	
			จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หญิงมีคู่								
	50-59	185	57	30.8	52	28.1	5	2.7
	60-69	141	44	31.2	41	29.1	3	2.1
	70-79	74	11	14.9	10	13.5	1	1.4
	รวม	400	112	28.0	103	25.8	9	2.3
ชายมีคู่								
	50-59	99	6	6.1	1	1.0	5	5.1
	60-69	107	20	18.7	4	3.7	16	15.0
	70-79	79	19	24.1	2	2.5	17	21.5
	รวม	285	45	15.8	7	2.5	38	13.3
หญิงไม่มีคู่								
	50-59	76	7	9.2	-	-	7	9.2
	60-69	96	4	4.2	-	-	4	4.2
	70-79	121	5	4.1	-	-	5	4.1
	รวม	293	16	5.5	-	-	16	5.5
ชายไม่มีคู่								
	50-59	9	3	33.3	-	-	3	33.3
	60-69	14	8	57.1	-	-	8	57.1
	70-79	15	1	6.7	-	-	1	6.7
	รวม	38	12	31.6	-	-	12	31.6

- **ความไม่สอดคล้องกันระหว่างความต้องการทางเพศของตนเองและคู่ครอง**

ความต้องการทางเพศที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างหญิงชายสมรสกลายเป็นส่วนสำคัญของความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเฉพาะในคู่สมรสเดียวกัน (จำนวน 180 คู่ รวม 360 คน) ที่ให้คู่ครองประเมินความรู้สึกความต้องการทางเพศของคู่ของตนว่ามีหรือไม่ ผลการศึกษาเฉพาะในคู่สมรส ในตาราง 7 พบว่า ชายสมรสคิดว่าคู่ของตนนั้นยังคงมีความรู้สึกความต้องการทางเพศอยู่สูงกว่าที่ฝ่ายหญิงระบุว่าตนมีในทุกกลุ่มอายุ เช่น สามีคิดว่าภรรยาที่อายุ 50-59 ปี ยังคงมีความรู้สึกความต้องการทางเพศอยู่ร้อยละ 67.6 ในขณะที่หญิงสมรสในกลุ่มอายุนี้อตอบว่าตนยังมีความรู้สึกความต้องการทางเพศอยู่เพียงร้อยละ 48.1

ในทำนองเดียวกันที่ให้หญิงสมรสเป็นผู้ประเมินความรู้สึกความต้องการทางเพศของสามีของตน เมื่อเปรียบเทียบกับร้อยละที่สามีเป็นผู้ประเมินตนเองแล้ว สัดส่วนมีความใกล้เคียงกัน แต่ก็ยังต่ำกว่าความรู้สึกที่สามีเป็นผู้ตอบเล็กน้อย เช่น ชายอายุ 50-59 ปี ร้อยละ 94.9 ตอบว่าตนยังคงมีความรู้สึกความต้องการทางเพศอยู่ แต่ภรรยาประเมินว่าสามีของตนซึ่งอยู่ในกลุ่มอายุ 50-59 ปี มีความรู้สึกความต้องการทางเพศอยู่ ร้อยละ 90.9

ผลการศึกษาชี้หญิงประเมินต่ำกว่าที่ชายตอบในทุกกลุ่มอายุ แต่มีความใกล้เคียงความจริงมากกว่าที่ชายประเมินความรู้สึกของหญิง การศึกษานี้แสดงถึงความเข้าใจในคู่ของตนจากฝ่ายชายมีน้อยกว่ามาก ทั้งนี้ อาจเนื่องจากการขาดการสื่อสารที่ดี หรือการไม่แสดงความรู้สึกที่แท้จริงของหญิง หรือเป็นการแสดงถึงบทบาทหน้าที่ของภรรยาตามธรรมเนียมไทยที่ต้องตอบสนองความต้องการทางเพศของสามี และหากแสดงความรู้สึกที่แท้จริงแล้ว แต่ยังคงร่วมเพศ อาจเป็นการยืดเวลาในกิจกรรมทางเพศ ที่ทำให้ตนเองต้องลำบากใจ และหรือฝืนความรู้สึกในการร่วมเพศเป็นระยะเวลาที่นานขึ้น

ตาราง 7 เปรียบเทียบการประเมินความรู้สึกความต้องการทางเพศของตนเอง และการประเมินของคู่ครองว่าตนมีความรู้สึกต้องการทางเพศหรือไม่ แบ่งตามกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ	(ร้อยละ) ความรู้สึกความต้องการทางเพศ	
	ฉันยังคงมีความต้องการทางเพศอยู่	สามีประเมินว่าภรรยาของเขาในกลุ่มอายุนี้อยังมีความต้องการทางเพศอยู่
หญิงสมรส / มีคู่		
50-59 ปี	48.1	79.4
60-69 ปี	17.0	44.9
70-79 ปี	8.1	25.7
รวม	29.8	52.0
กลุ่มอายุ	(ร้อยละ) ความรู้สึกความต้องการทางเพศ	
	ฉันยังคงมีความต้องการทางเพศอยู่	ภรรยาประเมินว่าสามีของเธอในกลุ่มอายุนี้อยังมีความต้องการทางเพศอยู่
ชายสมรส / มีคู่		
50-59 ปี	94.9	84.8
60-69 ปี	72.9	63.2
70-79 ปี	53.2	27.9
รวม	75.1	67.0

- **โครงสร้างปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการทางเพศไม่สัมพันธ์ผล**

นอกจากศึกษาอัตราหรือความชุกของผู้สูงอายุไทยในเรื่องของความต้องการทางเพศที่สัมพันธ์ผลและไม่สัมพันธ์ผลแล้ว การศึกษานี้ยังได้วิเคราะห์โครงสร้างปัจจัยที่มีผลต่อการไม่มีความสุขในเรื่องเพศ เฉพาะด้าน

ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการทางเพศและการตอบสนองทางเพศ ซึ่งแต่ละสถานภาพสมรสและเพศภาวะ มีโครงสร้างหรือองค์ประกอบของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแตกต่างกันดังต่อไปนี้ (โดยศึกษาแยก เป็น 4 กลุ่มคือ หญิงสมรส หญิงโสด/ม่าย ชายสมรส และชายโสด/ม่าย)

1. กลุ่มหญิงสมรส

การศึกษาความต้องการทางเพศที่ไม่สัมพันธ์ผลนี้วิเคราะห์ 2 กรณีคือ 1) มีความต้องการแต่ไม่ได้รับ และ 2) กรณีที่ไม่มีความต้องการแต่ได้รับ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าหญิงและชายมีความต้องการที่ไม่สัมพันธ์ ในลักษณะตรงกันข้ามคือ ชายมีความต้องการทางเพศแต่ไม่ได้รับการร่วมเพศตามที่ตนปรารถนาในทุกกลุ่มอายุ และความต้องการที่ไม่สมปรารถนานี้มีสัดส่วนสูงขึ้นตามอายุที่มากขึ้น

ส่วนหญิงนั้น การศึกษานี้พบความแตกต่างอย่างชัดเจนในทุกกลุ่มอายุ กล่าวคือ ผู้หญิงที่มีการร่วมเพศ ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาไม่มีผู้ที่ไม่มีความต้องการทางเพศแล้วในทุกกลุ่มอายุ อย่างไรก็ตาม ร้อยละของ ความต้องการทางเพศที่ไม่สัมพันธ์นี้ลดลงตั้งแต่อายุ 64 ปีขึ้นไป

ผลการศึกษาที่พบความต้องการที่ไม่เป็นไปตามปรารถนาของผู้สูงวัยนี้สอดคล้องกับเรื่องอื่นๆ ของผู้สูงวัย ทั้งเรื่องความต้องการทางเพศ ความรู้สึกทางเพศ การร่วมเพศ การตอบสนองทางเพศ สัมพันธภาพทางเพศ การสื่อสารและความรุนแรงทางเพศ ในทิศทางเดียวกันและตรงข้ามระหว่างหญิงและชาย ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการหยุดทำงานของรังไข่ที่ทำให้ผู้หญิงมีฮอร์โมนเพศลดน้อยลง มีผลก่อให้เกิดความระคาย และหรือเจ็บในระหว่างการร่วมเพศตั้งแต่หญิงเริ่มเข้าสู่การหมดประจำเดือน (นิกร และเขมิกา, 2536)

อย่างไรก็ตาม ความต้องการทางเพศที่ยังไม่สัมพันธ์นี้ โดยเฉพาะในหญิง อาจจะไม่เหมือนกับชาย ในลักษณะที่ว่าแม้หญิงอาจมีความรู้สึกทางเพศ/ความต้องการทางเพศ แต่มิได้หมายความว่าต้องการร่วมเพศ เสมอไป ข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า ผู้สูงวัยหญิงให้ความเห็นว่า “มีความรู้สึกแล้วไม่สนใจ ก็หายไปเอง” เป็นสิ่งที่ผู้หญิงไม่รู้สึกร้อนหรือเป็นปัญหา

หากวิเคราะห์โคสแควร์และองค์ประกอบ (factor analysis) รวม 23 ตัวแปร เพื่อศึกษารูปแบบจำลอง ลักษณะกลุ่มของตัวแปรหรือปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันที่สามารถอธิบายได้ว่ามีผลต่อความต้องการทางเพศ ที่ไม่สัมพันธ์ผลของผู้หญิง มี 4 องค์ประกอบ หรือกลุ่มหรือโครงสร้างของตัวแปร 4 ชุดดังนี้

โครงสร้างที่ 1 ประกอบไปด้วย มิติของกลุ่มอายุ เวลาที่แต่งงานหรืออยู่กินกันกับคู่ ความต้องการทางเพศ และการตอบสนองทางเพศ พบว่า ผู้หญิงในกลุ่มอายุสูงคือ 70-79 ปี โอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศที่ไม่สัมพันธ์ผลน้อยกว่ากลุ่มที่อายุน้อยกว่า คนที่แต่งงานอยู่กินกันระหว่าง 30-39 ปีมีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศที่ไม่สัมพันธ์ผลมากกว่าคนที่แต่งงานน้อยกว่า 30 ปี หรือมากกว่า 40 ปี ในมิติของความ ต้องการทางเพศ คือ คนที่มีคู่ที่ยังคงมีความต้องการทางเพศเป็นคนที่มีโอกาสมีความต้องการทางเพศ ที่ไม่สัมพันธ์ผลมากกว่าคนที่คู่ครองไม่มีความต้องการทางเพศแล้ว และในทำนองเดียวกัน ผู้หญิงที่ไม่สามารถตอบสนองความรู้สึกทางเพศของสามีได้ และผู้ที่มีสามีที่ยังคงตอบสนองความต้องการของตัวเองได้เป็นผู้ที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศที่ไม่สัมพันธ์ผลสูงกว่า

โครงสร้างที่ 2 ประกอบด้วยกลุ่มตัวแปรความแตกต่างของความต้องการทางเพศ และความรุนแรงทางเพศ

พบว่าผู้ที่สามีเคยทุบตี/ทำร้าย/ดูต่ำ ผู้ที่ไม่ต้องการความสุขทางเพศอีกต่อไป และผู้ที่มีความเชื่อว่าเพศสัมพันธ์หรือการร่วมเพศของผู้สูงวัยนั้นมักขึ้นอยู่กับความต้องการทางเพศของฝ่ายชายเท่านั้น มักเป็นผู้ที่มีโอกาสที่จะพบกับความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล

โครงสร้างที่ 3 คู่ต้องการไม่ตรงกัน ร่วมเพศไม่มีความสุข คู่ที่ไม่พร้อมควรช่วยตัวเอง

พบว่า โครงสร้างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผลของผู้หญิงในกลุ่มนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีสามีหรือคู่ครองที่มีความต้องการทางเพศไม่ตรงกับเธอ หากต้องร่วมเพศ เธอรู้สึกลำบากใจและไม่มีความสุข และมักเป็นผู้ที่มีความเชื่อว่าผู้ชายที่คู่ของตนไม่พร้อมจะมีเพศสัมพันธ์ด้วยก็ควรสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง

โครงสร้างที่ 4 มีอาการบริเวณอวัยวะเพศระหว่างและหลังร่วมเพศ

พบว่าหญิงสมรสที่มีความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผลนั้น มักมีองค์ประกอบสุดท้ายร่วมกัน ได้แก่ อาการเจ็บแสบช่องคลอด ช่องคลอดแห้ง และเจ็บแสบระบบทางเดินปัสสาวะหลังร่วมเพศ

2. กลุ่มชายสมรส

การศึกษาในกลุ่มชายสูงวัยสมรสหรือมีคู่รวม 285 คน ผลจากการวิเคราะห์โคสแควร์ และ factor analysis ตัวแปร 23 ตัว พบองค์ประกอบ 6 ชุดที่มีผลต่อความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผลดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 อายุมาก แต่งงานมานาน ไม่ต้องการความสุขทางเพศ เพศสัมพันธ์ไม่ดีและลำบากใจ

พบว่า ชายที่คู่ที่มีแนวโน้มมีความต้องการทางเพศไม่สัมฤทธิ์ผลนั้น เป็นผู้ที่ตอบสนองความต้องการทางเพศของคู่ไม่ได้ คู่หรือภรรยาไม่มีความต้องการทางเพศ และมีคู่ที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศของตนได้ เป็นผู้ที่ยากลำบากใจเวลาที่มีเพศสัมพันธ์ มักเป็นผู้ที่ไม่ต้องการความสุขทางเพศ เป็นผู้สูงวัย กลุ่มอายุ 70-79 ปี และแต่งงานหรืออยู่กินกับคู่มานานเท่ากับหรือมากกว่า 40 ปี องค์ประกอบของตัวแปรเหล่านี้จะแสดงถึงกลุ่มที่อายุสูงสุด ทำให้มีโอกาสที่จะมีปัญหาเรื่องสมรรถภาพทางเพศ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศได้ตามต้องการ หากมีปัญหาและไม่สามารถปรับตัวได้ จึงทำให้เกิดความรู้สึกไม่ต้องการความสุขทางเพศร่วมด้วย

องค์ประกอบที่ 2 การไม่เข้าใจ เอาใจใส่ดูแลของคู่ และการไม่มีความสุข

พบว่า ผู้สูงวัยชายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่สัมฤทธิ์ผลนั้น มักเป็นผู้ที่ไม่มีความสุขในชีวิต คู่ เมื่อมีอายุมากขึ้น เป็นผู้ที่ยากลำบากใจว่าคู่ของตนไม่เข้าใจ ไม่เอาใจใส่ความรู้สึกของตน ไม่ดูแลซึ่งกันและกัน และไม่รู้สึกว่าคู่ของตนมีความเอื้ออาทรต่อตน

องค์ประกอบที่ 3 คู่บ่นว่าและเจ็บป่วย

องค์ประกอบนี้สะท้อนว่าผู้สูงวัยชายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่สัมฤทธิ์ผลนั้น มักมีคู่ที่ใช้อารมณ์ ดุว่าตน และมีคู่ที่มีปัญหาสุขภาพกาย เจ็บป่วยบ่อยๆ

องค์ประกอบที่ 4 เพศสัมพันธ์ไม่ดี และไม่เป็นไปตามความคาดหวังของคู่

องค์ประกอบนี้หมายความว่า ผู้สูงวัยชายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่ล้นฤทธิ์ผลนั้น การร่วมเพศกับคู่มักจะไม่ค่อยดีนัก และมักจะผิดหวังจากการร่วมเพศกับคู่ของตน

องค์ประกอบที่ 5 ยังมีความต้องการแต่ไม่ต้องการแล้ว และต้องการให้หมดไปหรือลดลง

พบว่า ผู้สูงวัยชายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่ล้นฤทธิ์ผลนั้น มักยังคงมีความต้องการทางเพศอยู่ แต่ต้องการให้ความรู้สึกนี้ลดน้อยลงและต้องการให้ความรู้สึกนี้หมดไป

องค์ประกอบที่ 6 ไม่ได้รับการตอบสนองหรือทำตามความรู้สึกทางเพศ เชื่อว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องของผู้ชาย

องค์ประกอบสุดท้ายนี้หมายความว่าชายสมรสที่มีโอกาสมีความต้องการทางเพศไม่ล้นฤทธิ์ผลนั้น มักมีความรู้สึกทางเพศ แต่ไม่ได้รับการตอบสนองหรือทำตามความรู้สึกและความต้องการของตนเอง รวมทั้งมีความเชื่อว่ากรร่วมเพศของผู้สูงวัยเป็นเรื่องของความต้องการทางเพศของฝ่ายชายเท่านั้น

3. กลุ่มหญิงโสด ม่าย หย่า แยก

การวิเคราะห์ในกลุ่มหญิงโสด ไม่มีคู่ หรือ ม่าย หย่า แยก จำนวน 293 คน โดยไคสแควร์ และ Factor analysis จากตัวแปร 8 ตัว พบองค์ประกอบ 3 ชุดที่มีผลต่อความต้องการทางเพศที่ไม่ล้นฤทธิ์ผลดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 เหงา ไม่มีคนรัก ต้องการความสุขทางเพศ มีความต้องการทางเพศ คาดหวังว่าหญิงสูงวัยมีความรู้สึกทางเพศ

ผู้สูงวัยหญิงโสดหรือม่ายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่ล้นฤทธิ์ผลนั้น มักเป็นผู้ที่ไม่มีคนรัก ทำให้เหงาเป็นครั้งคราว เป็นผู้ที่ต้องการความสุขทางเพศ หากมีสิ่งเร้าเธอยังคงมีความรู้สึกทางเพศ/ความต้องการทางเพศเป็นครั้งคราว เป็นผู้ที่ยากลำบากทำให้ไม่มีผู้ตอบสนองทางเพศ และเป็นผู้ที่เชื่อว่าหญิงสูงวัยก็อาจมีความรู้สึกความต้องการทางเพศ

องค์ประกอบที่ 2 ต้องการให้ความรู้สึกทางเพศลดน้อยลง และถ้ามีคู่จะมีความสุข ผู้สูงวัยหญิงโสดหรือม่ายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่ล้นฤทธิ์ผลนั้น มักเป็นผู้ที่ยังคงมีความต้องการทางเพศอยู่ แต่เธอไม่ต้องการความรู้สึกเหล่านี้อีกแล้ว ต้องการให้ความรู้สึกทางเพศลดน้อยลง และถ้าหากเธอมีคู่ เธอเชื่อว่าจะมีความสุขทางเพศมากกว่านี้

องค์ประกอบที่ 3 ความรู้สึกหดหู่

พบว่า ผู้สูงวัยหญิงโสดหรือม่ายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่ล้นฤทธิ์ผลนั้น มักเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกิดความรู้สึกหดหู่จนไม่มีอะไรที่จะทำให้เธอรู้สึกดีขึ้นได้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบ่อย 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์

4. กลุ่มชายโสด ม่าย หย่า แยก

การศึกษาในกลุ่มชายโสด ไม่มีคู่ หรือ ม่าย หย่า แยก จำนวน 38 คน โดยวิธีการวิเคราะห์ทำนองเดียวกันกับกลุ่มหญิงโสด ม่าย หย่า แยก คือใช้ไคสแควร์ และ Factor analysis ตัวแปร 7 ตัว พบองค์ประกอบ 2 ชุดที่มีผลต่อความต้องการทางเพศที่ไม่ล้นฤทธิ์ผลดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 อายุช่วง 60-69 ปี และเขายังต้องการความสุขทางเพศ

ผู้สูงวัยชายโสดหรือฝ่ายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่ล้มฤทธิ์ผลนั้น มักเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี และเป็นผู้ที่ยังคงต้องการความสุขทางเพศอยู่

องค์ประกอบที่ 2 คู่ สิ่งเร้ากับความรู้สึกทางเพศ ความพึงพอใจในชีวิตโสด/ฝ่าย

ผู้สูงวัยชายโสดหรือฝ่ายที่มีโอกาสที่จะมีความต้องการทางเพศไม่ล้มฤทธิ์ผลนั้น มักเป็นผู้ที่หากมีสิ่งเร้า เขายังคงมีความรู้สึก ความต้องการทางเพศอยู่บ้างเป็นครั้งคราว เป็นผู้ที่ไม่มีคู่ จึงขาดผู้ที่ตอบสนองทางเพศแก่เขา เขาเชื่อว่าหากมีคู่ เขาจะมีความสุขทางเพศมากกว่านี้ และเป็นผู้ที่ไม่พอใจในชีวิตโสดหรือฝ่ายของเขา

สรุปและอภิปรายผล

เพศวิถีเป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งประกอบไปด้วยมิติต่างๆ ทั้งเรื่องความเป็นหญิง เป็นชาย บทบาททางเพศ ทัศนคติทางเพศ ความสัมพันธ์ทางเพศ ความพึงพอใจทางเพศ การนึกคิดเกี่ยวกับ คู่ครอง ความรัก กิริยามารยาท เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้มีความสัมพันธ์กับสุขภาวะทางเพศ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้มีบุคคลมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี อย่างไรก็ตาม เรื่องเพศวิถีของทุกคนมีความเกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบต่างๆ ทั้งความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานในสังคม ซึ่งสอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของคนเราผ่านสื่อ เรื่องเล่า ตำรา ภาพยนตร์ และการเลี้ยงดู เป็นต้น การศึกษานี้เป็นหนึ่งในงานวิจัยที่มีอยู่ไม่กี่ชิ้นในประเทศไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับสุขภาวะทางเพศของผู้สูงวัย ซึ่งหมายความถึงความต้องการทางเพศ การตอบสนองทางเพศ การร่วมเพศ และความต้องการทางเพศที่ไม่ล้มฤทธิ์ผล รวมทั้งความเชื่อและค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางเพศของผู้สูงวัย

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อการไม่มีความสุขทางเพศ หรือ unmet sexual needs ของผู้สูงวัยและการศึกษาสัมภาษณ์เชิงลึกสามารถวิเคราะห์สรุปผลประเด็นที่สำคัญได้ ดังนี้

เมื่อหญิงมีอายุมากขึ้น บทบาททางเพศและสัมพันธภาพทางเพศเริ่มลดลง และลดลงอย่างมากในกลุ่มอายุ 70-79 ปี สังคมไทยและชายมีความคาดหวังให้สตรีเป็นผู้ปรนนิบัติดูแลสามี ถือเป็นบทบาทหน้าที่ของสตรี ความคาดหวังนี้ไม่มีข้อยกเว้นแก่ผู้สูงวัย ผลกระทบคือชายสูงวัยรู้สึกว่าภรรยาของตนไม่เอื้ออาทรพอ การศึกษานี้พบประเด็น “การเอื้ออาทร เอาใจใส่” เป็นปัจจัยร่วมหรือเป็นองค์ประกอบหนึ่งให้ชายมีความต้องการทางเพศไม่ล้มฤทธิ์ผล การที่พบเช่นนี้น่าเป็นเพราะว่าสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมของผู้สูงวัยยังยึดติดกับแนวคิดที่ว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่เป็นฝ่ายดูแลเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัว ดังนั้น เมื่อฝ่ายชายมีพฤติกรรมช่วยเหลือหรือเอาใจใส่คู่ของตนเองเพียงเล็กน้อย ก็จะรู้สึกว่าตนเอง (ตัวผู้ชายเอง) ช่วยเหลือมากแล้ว

ขณะที่ผู้หญิงเนื่องจากอายุมากขึ้นการดูแลเอาใจใส่คู่อาจลดน้อยถอยลงตามพลังกำลัง ดังนั้นจึงทำให้การประเมินตนเองของผู้ชายสูงวัยในเรื่องการเอาใจใส่คู่ของตนค่อนข้างสูง ขณะที่การประเมินตนเองของผู้หญิงสูงวัยในเรื่องการเอาใจใส่ในคู่ค่อนข้างต่ำกว่าที่ตนเองคาดหวัง สิ่งเหล่านี้ก็ยังมียืนยันถึงแนวคิดในเรื่องการเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัว และการให้เกียรติยกย่องสามีนั้นยังเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ดังนั้น ในบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัว ในฐานะภรรยา หรือคนรักที่มีหน้าที่ดูแลสามี ในชีวิตความเป็นอยู่และเรื่องเพศเมื่อภรรยาทำหน้าที่ไม่ครบถ้วน ฝ่ายชายจึงรู้สึกว่าภรรยามีได้ดูแลเอาใจใส่ เกื้อกูล อาทร ซึ่งมีผลต่อสัมพันธภาพ

ทางเพศในครอบครัวและไม่มีความสุขทางเพศ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความเป็นรองของหญิงยังคงมีอยู่ ผู้หญิงมีความอดทนและปฏิบัติหน้าที่ตามที่สังคมคาดหวังตลอดมา จากการศึกษาที่พบความอดทนนี้เริ่มลดลงเมื่ออายุมากขึ้น และสูงสุดในช่วงอายุ 70-79 ปี

การลดช่องว่างนี้อาจปรับได้ด้วยการสื่อสารทำความเข้าใจกันระหว่างคู่ เช่น ให้เหตุผลเรื่องสุขภาพหรือความถดถอยของร่างกาย ความเหนื่อยล้าทางกายและใจ ทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่หรือปฏิบัติได้เหมือนเดิม หรือตามความคาดหวังของคู่ เป็นต้น การสนับสนุนให้มีการฝึกทักษะในการสื่อสารและต่อรองแก่สตรี เช่นเดียวกับ การส่งเสริมให้ผู้หญิงต่อรองในการใช้ถุงยางอนามัย หรือการคุมกำเนิดในวัยก่อนหน้านี้นั้น ขณะเดียวกัน การให้ความรู้แก่ชายและสังคมที่จะให้เกียรติในการเคารพการตัดสินใจและสิทธิของบุคคลหรือสตรีมากขึ้น เช่น ผู้หญิงมีสิทธิที่จะปฏิเสธการปฏิบัติตัวเหมือนเมื่อตอนอายุยังไม่มาก และบุคคลในครอบครัวควรต้องเคารพการตัดสินใจปฏิเสธของเธอ เป็นต้น

ผู้สูงวัยทั้งหญิงและชายยังมีความต้องการทางเพศ ความรู้สึกทางเพศ แม้ว่าจะลดลง แต่มิได้หมดไป ผลการศึกษาที่ยังพบว่า แม้ผู้หญิงจะหมดประจำเดือน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดขาดคู่ครอง แต่ยังมีความต้องการทางเพศอยู่ ผู้หญิงอายุ 75-79 ปีบางคนยังคงมีความต้องการทางเพศแต่ไม่มีการร่วมเพศในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยในต่างประเทศที่ยืนยันว่าการร่วมเพศนั้นอาจมีได้จนตลอดอายุขัยสำหรับผู้ที่ต้องการ (Langfeldt & Porter, 1986) และการศึกษาในสหรัฐอเมริกาพบว่า หญิงวัยกลางคน ร้อยละ 35 และผู้สูงวัยหญิงร้อยละ 50 มีความต้องการทางเพศลดลง (Waite, Laumann, Das, & Schumm, 2009)

อย่างไรก็ตาม ความต้องการทางเพศ ความรู้สึกทางเพศระหว่างหญิงชายโดยทั่วไปแตกต่างกัน กล่าวคือชายมีมากกว่าหญิง ตรงกับการศึกษาของ Kinsey et al., 1948; 1953 (อ้างถึงใน Hillman, 2012) ทั้งนี้อาจเนื่องจากความแตกต่างทางสรีรวิทยา และการปลูกฝังทางวัฒนธรรมในเรื่องบรรทัดฐานและค่านิยมทางเพศซึ่งมีผลต่อผู้สูงวัย เช่นที่ว่าผู้ชายต้องเก่งกล้า มีความสามารถทางเพศ ผู้หญิงไม่ควรแสดงออกทางเพศ ไม่ควรสนใจในเรื่องเพศโดยเฉพาะเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ไม่ควรแสดงว่ายังมีความต้องการ ความรู้สึกทางเพศ หากใครมีก็ต้องเก็บไว้ หรือต้องแสดงออกตรงข้ามเพื่อให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานที่มีอยู่ในสังคม รวมทั้งค่านิยมที่ว่าสูงวัยแล้วก็ควรเข้าวัดฟังธรรม เป็นต้น

บรรทัดฐานและค่านิยมเหล่านี้มักสร้างความขัดแย้งให้กับผู้หญิง เช่น หน้าที่ของภรรยาต้องปรนนิบัติสามี รวมทั้งหากสามีต้องการร่วมเพศก็ต้องปฏิบัติตามแม้ไม่ยินดี ดังเช่นที่กฎหมายอาญาไทยว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับเพศ ที่เคยให้ความหมายว่าการข่มขืนนั้นเกิดขึ้นได้เฉพาะกับหญิงที่ไม่ใช่ภรรยา ซึ่งหมายความว่าสามีสามารถร่วมเพศกับภรรยาได้แม้ไม่ยินยอม และไม่ถือว่าเป็นการข่มขืนใจ อย่างไรก็ตาม กฎหมายนี้ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คือสามีไม่สามารถร่วมเพศกับภรรยาได้หากเธอไม่ยินยอม แต่วัฒนธรรมนี้ก็ยังคงสืบทอดอยู่ เพราะไม่มีรายงานว่ามีภรรยาฟ้องร้องในประเด็นดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การมีกิจกรรมทางเพศของผู้สูงวัยไทยมีน้อยกว่าผู้สูงวัยในประเทศแถบตะวันตก (Cain et al., 2003; Lewis, 2004 อ้างถึงใน Hillman, 2012) ทั้งนี้ นักวิชาการเชื่อว่าพฤติกรรมทางเพศเหล่านี้เกิดจากการหล่อหลอมและผลกระทบจากวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ (Guan, 2004; Moore, 2010 อ้างถึงใน Hillman, 2012)

ประเด็นความต้องการทางเพศและความรู้สึกทางเพศนี้คล้ายคลึงกับประเด็นบทบาททางเพศและสัมพันธภาพทางเพศ ที่ควรส่งเสริมศักยภาพของสตรีให้มีทักษะในการสื่อสารและต่อรอง ทักษะเหล่านี้ควรพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่เด็กก่อนเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์และวัยกลางคน นอกจากนี้ การให้ความรู้และปลูกฝัง

ค่านิยมแก่งสังคม ครอบครัว และผู้เกี่ยวข้อง ถึงธรรมชาติของเรื่องเพศ ความรู้สึกทางเพศ ความต้องการทางเพศ เป็นเรื่องปกติ มีใช่เรื่องที่น่าอับอาย น่ารังเกียจ เพียงแต่เราจะปฏิบัติตนอย่างไรให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมในบริบทของตน อีกทั้งสื่อมวลชนควรนำเสนอสาร (message) ที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องเพศอย่างเหมาะสมและเท่าทัน ไม่ผลิตซ้ำหรือตอกย้ำ (reproduce) ภาพเหมารวม (stereotype) ของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่เท่าเทียม โดยเฉพาะการสื่อสารกับสังคมให้เข้าใจว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องของคนทุกวัยที่ต้องสร้างความเข้าใจร่วมกัน

การสื่อสารเรื่องเพศและความรุนแรงในครอบครัวสัมพันธ์กับการมีเพศสัมพันธ์ในผู้สูงวัยหญิง
 ผู้หญิงมักมีสถิติมีเพศสัมพันธ์หรือร่วมเพศสูงกว่าการมีความรู้สึกและมีความต้องการทางเพศ แสดงว่าการมีเพศสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นส่วนหนึ่งเป็นความต้องการทางเพศที่ไม่สัมฤทธิ์ผล ซึ่งสูงถึงร้อยละ 14.9-30.8 (ตามกลุ่มอายุ) ในจำนวนนี้พบว่าผู้หญิงจำเป็นต้องร่วมเพศเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกทำร้าย บังคับ หรือข่มขู่ เป็นต้น ซึ่งต่างก็เป็นความรุนแรงที่ผู้หญิงต้องประสบ การศึกษาที่พบว่าผู้หญิงถูกฉ้อใจจากคู่นอนในการร่วมเพศมากกว่าผู้ชาย และยังถูกฉ้อใจมากขึ้นเมื่ออายุเพิ่มขึ้น โดยช่วงอายุที่ผู้หญิงถูกฉ้อใจจากคู่นอนมากที่สุดคือช่วงอายุที่ 75-79 ปี นอกจากนี้ยังพบว่าผู้หญิงที่เคยถูกฉ้อใจจากคู่นอนมีความสุขน้อยกว่าผู้ชายที่เคยถูกฉ้อใจจากคู่นอน โดยเฉพาะผู้หญิงในช่วงอายุ 60-64 ปี สำหรับสาเหตุที่ช่วงอายุดังกล่าวผู้หญิงมีค่าเฉลี่ยความสุขน้อยที่สุดนั้น อาจจะเป็นเพราะว่าเป็นช่วงอายุที่ผู้หญิงกำลังปรับตัวและสื่อสารทำความเข้าใจกับชีวิตคู่ ถึงความรู้สึก ความต้องการร่วมเพศที่น้อยลงของตนเอง แต่อาจยังไม่เข้าใจกันเท่าไรนัก และอาจมีการฉ้อใจเกิดขึ้นบ่อยๆ จึงส่งผลต่อความสุขในชีวิตคู่ของผู้หญิง

นอกจากนี้ การศึกษาที่พบผู้หญิงสมรสหนึ่งในสามที่ผ่านประสบการณ์ถูกสามีทำร้ายวิธีหนึ่งวิธีใด เช่น ข่มขู่ ทุบตี บังคับ เพื่อให้ร่วมเพศด้วย (เขมิกา, 2556) ประเด็นนี้ต่อเนื่องและคล้ายคลึงกับบทบาททางเพศและสัมพันธ์ภาพทางเพศของผู้สูงวัยที่ลดลง และก่อให้เกิดความรุนแรงตามมา ทางออกหรือการลดช่องว่างจึงคล้ายคลึงกัน คือ การสื่อสารและทำความเข้าใจกันระหว่างคู่กันเอง รวมทั้งการให้ความรู้และปลูกฝังค่านิยม เรื่องการเคารพในสิทธิ การตัดสินใจ และความต้องการของผู้อื่น โดยเฉพาะคนในครอบครัว รวมทั้งส่งเสริมค่านิยมที่ลดคุณค่าความเป็นปัจเจกบุคคลลง ไม่ส่งเสริมบริโภคนิยม ให้เห็นคุณค่าการอยู่ร่วมกันให้มากขึ้น ลดการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน/การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน (วรชัย, 2551)

ชายหญิงในคู่สมรสอาจมีความต้องการทางเพศที่แตกต่างกัน **การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเองน่าจะเป็นทางออกของทุกฝ่ายได้ดีที่สุดทางหนึ่ง** สอดคล้องกับงานของ Botwinick, 1984 (อ้างถึงใน Hillman, 2012) ที่กล่าวว่าความสำเร็จความใคร่ด้วยตนเองเป็นกิจกรรมที่สำคัญของผู้สูงวัย ดังนั้น การให้ความรู้และสนับสนุนให้ผู้ที่ไม่สามารถร่วมเพศกับคู่ครอง หรือขาดคู่นอนโดยเฉพาะชายวัยซึ่งมีอัตราความต้องการทางเพศไม่สัมฤทธิ์ผลสูงที่สุดนั้น ควรยอมรับ และลดหรือหลีกเลี่ยงความเชื่อที่ว่าสูงวัยแล้วไม่ควรประพฤติปฏิบัติกิจเรื่องเพศ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสม เช่น การบังคับขืนใจภรรยา การใช้บริการทางเพศ หรือการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

การที่ผู้สูงวัยบางคนต้องประสบกับความผิดหวังในความความสัมพันธ์ของชีวิตคู่ ประกอบกับความถดถอยของร่างกาย ทำให้ส่งผลกระทบออกมาเป็นความเจ็บป่วยในเรื่องเพศหรือความผิดปกติที่เรื่องเพศ (sexual dysfunction) ความเครียด ความไม่พึงพอใจในชีวิต เป็นต้น ทางออกสำหรับชีวิตคู่อาจเป็นการค้นหา กิจกรรมใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับคู่ครอง อย่างไรก็ตาม การแสดงออกทางกายด้วยการสัมผัส ผัส กอด หอม

ความเอื้ออาทร ความใกล้ชิด และคำพูดที่หวานหู เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งงานวิจัยนี้พบว่าพฤติกรรมทางเพศที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการโดยไม่จำเป็นต้องมีเพศสัมพันธ์ (เขมิกา, 2556; Butler & Lewis, 1976 อ้างถึงใน Hillman, 2012)

ท้ายที่สุด และนับว่าสำคัญยิ่งเมื่อเกี่ยวกับเจตคติของคนในสังคมต่อเรื่องเพศกับผู้สูงอายุ ที่มีอคติเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่มีอยู่ ไม่ควรจะต้องมีความสัมพันธ์ทางเพศ และเพศสัมพันธ์ เป็นต้น (Hillman, 2012) หรือสำนวนที่ว่า เป็น “เฒ่าลามก” กับผู้ที่ยังแสดงว่ายังคงมีกิจกรรมทางเพศ กล่าวคือ หากผู้คนยังเชื่อว่าเรื่องเพศของผู้สูงอายุเป็นเสมือนข้อห้ามหรือ taboo เสียแล้ว ปัญหาต่างๆ จะไม่ถูกนำมาศึกษาพูดคุยหรือเป็นประเด็นที่ควรพิจารณาจริงจัง รวมไปถึงการที่ลูกหลาน บุคลากรสาธารณสุข หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ละเลยไม่คิดว่าเป็นประเด็น รวมไปถึงการทำเป็นมองไม่เห็น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้การบริการที่เกี่ยวข้อง เช่น บริการอนามัยเจริญพันธุ์แก่ผู้สูงอายุ บริการด้านสุขภาพทางเพศและการให้ความรู้เรื่องสุขภาพทางเพศ จึงไม่เกิดขึ้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วบริการเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมควรตระหนักและคำนึงถึงว่าเป็นสิทธิที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เขมิกา ยามะรัตน์, ปิยะลัมพร ทะวานนท์, ไพลิน ศรีสุขโข, บรรลุ ศิริพานิช และนิกร ดุลิตลีน. (2543). รายงานการวิจัยสุขภาพทางเพศของผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เขมิกา ยามะรัตน์. (2556). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยสุขภาพทางเพศของผู้สูงอายุในพื้นที่นครราชสีมา ลิงห์บุรี และปทุมธานี. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ค้นจาก <http://thaitgri.org/?p=37339>
- นภาพร ชโยวรรณ และจอห์น โนเดล. (2545). กิจกรรมทางเพศของคนสูงอายุไทย: อิทธิพลของอายุ เพศ และสุขภาพ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสารหมายเลข 286.
- นิกร ดุลิตลีน และเขมิกา ยามะรัตน์. (2536). 45-60 วัยวิกฤตของสตรี? วารสารข่าวแพทย์สตรี (ฉบับประชุมใหญ่ 10 ตุลาคม): 41-46.
- บรรลุ ศิริพานิช และคณะ. (2532). พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่อายุยืนยาวและแข็งแรง. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการพิมพ์.
- ปรีดา ทักคนประดิษฐ์. (2552). เมื่อสูงอายุ จะมีชีวิตคู่ไปทำไม เมื่อไม่มีการร่วมเพศ. ใน ปรีดา ทักคนประดิษฐ์ และคณะ (บรรณาธิการ). 108 คำตอบ เต็มพลังผู้สูงอายุ จุดไฟความสุข (หน้า 170). นนทบุรี: สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ.
- พงษ์ศักดิ์ หมื่นศักดิ์. (2548). เพศสัมพันธ์ในวัยสูงอายุ: ศึกษาในเขตชนบทจังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรชัย ทองไทย. (2551). เพศศึกษาควรสอนอะไร. ใน กฤตยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม 2551: มิติ “เพศ” ในประชากรและสังคม (หน้า 96-113). นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2552). สุขภาวะทางเพศในผู้สูงอายุ: ประเด็นด้านสังคม. ใน สุขภาพทางเพศกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และแคทลีน พอร์ด. (2551). เพศสัมพันธ์หลังวัยเจริญพันธุ์: การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติหรือตามสังคม. ใน กฤตยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม 2551: มิติ “เพศ” ในประชากรและสังคม. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภาษาอังกฤษ

- Edwards, Weston M., & Coleman, Eli. (2004). Defining sexual health: A descriptive overview. *Archives of Sexual Behavior*, 33(June): 189-195.
- Harvard Medical School. (2009). *Attitudes about sexuality and aging*. Harvard Health Publications. Retrieved from <http://www.health.harvard.edu/staying-healthy/attitudes-about-sexuality-and-aging>
- Hillman, Jennifer. (2012). *Sexuality and Aging Clinical Perspectives*. New York: Springer.
- Knodel, J., Chayovan, N., & Prachuabmoh, V. (2011). Impact of population change on well-being of elderly in Thailand. In Gavin Jones and WassanaIm-em (Eds). *Impact of Demographic Change in Thailand* (Pp.35-63). Bangkok: UNFPA.
- Langfeldt, T., & Porter, M. (1986). *Sexuality and Family Planning: Report of a consultation and research findings*. Copenhagen: World Health Organization, Regional Office for Europe.
- Lindau, Stacy Tessler et al. (2007). A study of sexuality and health among older adults in the United States. *The New England Journal of Medicine*, 357: 762-774.

- Mace, D. R., Bannerman, R. H. O., & Burton, J. (1974). *The Teaching of Human Sexuality in Schools for Health Professions*. (WHO Public Health Papers, No. 57). Geneva: World Health Organization.
- Mroczek, B., Kurpas, D., Gronowska, M., Kotwas, A., & Karakiewicz, B. (2013). Psychosexual needs and sexual behaviors of nursing care home residents. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 57(1): 32-38.
- Narasimhan, Lusti-Manjula, & Beard, John R. (2013). *Bulletin of the World Health Organization: Sexual health in older women*. Retrieved from <http://www.who.int/bulletin/volumes/91/9/13-119230/en/>
- Waite, Linda J., Laumann, Edward O., Das, Aniruddha, & Schumm, L. Philip. (2009). Sexuality: Measures of partnerships, practices, attitudes, and problems in the national social life, health and aging study. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 64B(SI), i56-i66.
- World Health Organization (WHO). (2002). *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.
- _____. (2006). *Draft Working Definition, October 2002*. Retrieved April 24, 2017, from <http://www.who.int/reproductive-health/gender/glossary.html>
- _____. (2017). *Sexual Health*. Retrieved from http://www.who.int/topics/sexual_health/en/
- Yamarat, Khemika, Havanond, Piyalumporn, & Chuemchit, Montakarn. (2014). Reproductive and sexual health problems: Reported by Bangkok's telephone hotline. *Journal of Health Research*, 28(4): 263-267.